

ОРУОҢУТТАР КУР ОБУСТАРЫН ӨЛӨРҮҮЛЭРӨ

Баай Оруоһуттар тобус сыл уоппут кур обустарын өлөрөр күһүннэрэ тийэн кэлбит. Обус, уоя сатаан баран кыайан турбакка, баҕа курдук сытар буолбута үһү. Кинини түөкүттэр уоруохтара диэн үс хос күлүүстээх үс хос ампаарга уган туруораллара. Оччотообу ыал идэһэлэрин эт үчүгэйдик тонор, дьүдьэйбэт буолбутун, тымныы түспүтүн эрэ кэннэ өлөрөллөрө.

Күһүннү көмүк хаардар ааспыттара. Тымныы түһэн, киһи атаҕа куучургуур буолбута. Эт дьэ тонгууһу диэннэр, Оруоһуттар обустарын өлөрөргө сананаллар. Сарсын, көрүмүөхчэ көрбүт, күүттэрэн-күүттэрэн төрөөбүт, өтөх төнүргэһэ, сурт кэриэһэ буолар аналлаах, кинилэр аҕаларын ууһун салгыыр уол оҕо үс сааһын томточчу туолар күнүгэр, били кур обустарын өлөрөр ғына сүбэлэспиттэрэ. Инньэ дьээн үөрэн-көтөн утуяан хаалбыттара. Арай утуяа сыттаһтарына, түүн үөһэ лаппа ааһыта, айдаан-куйдаан эмискэ түбүлээбэт дуо — ыт үрүүтэ, киһи саната, обус мөхсүүтэ. Дьон дьийтэн ойон тахсыбыттара, ампаар истиэнэтин хаһытыы-хаһытыы, ким эрэ иһиттэн лүнсүүрдүүрэ, оттон ыттара буоллабына ол аайы ампаары тула көтө сылдьан иэрийэ-иэрийэ үрэллэрэ. “Уоруйах сырыттаҕа, түөкүнү киирэн ыбылы тутан ылыахха” дэһии буолар. Инньэ дьэһэт, ампаар ааныгар тийэн көрбүттэрэ, күлүүстэр бүүс бүтүн бүлтэһэн тураллара, ханан да ампаарга киһи киирбит хайаҕаа көстүбэт этэ. Бэркэ сэрэнэн, сэптэнэн-сэбиргэллэнэн, уоттанан-таймаланан тахсан, ампаар аанын үс хос ыадар күлүүһүн аһан халыгыратан киирбиттэрэ, арай ампаардарын иһигэр билбэт киһилэрэ, хаһытыы-хаһытыы, истиэнэни кырбыы сылдьара. Ону эй да, ээх да дэтэр бокуойа суох саба түһэн тутан ылан, кэлгийэн баран, киллэрэн тойоннорун иннигэр туруоран кэбиспиттэрэ.

- Хара түөкүн, туох наадалаах буолан ыал ампаарыгар түүннэри түбүлээтин? - Оруоһун баай ыххайбыта.

- Эһиги обускутун уораары, - тутуллубут киһилэрэ толлубакка чап гыннарбыта.

- Туох даа?! Оруоһун баай, соһуйан, үөһүн тартарар.

- Бу дыабын тылын истин эрэ! Бадаҕа, кимиэхэ түбэспиккин билбэт быһыылааххын ээ?

- Бэркэ билэн турабын, — диир анараа киһи.

- Оччоҕо туох баарын кырдыгынан кэпсээн кулу. Ким эйиэхэ ампаары аһан биэрдэ?

- Ким да аспатаҕа. Көрбөтөххүт дуо, ампаар күлүүстээх этэ дии.

- Оччоҕо эн хайдах ампаарга киирдин?

- Кэлгизбин сүөрдэр, оччоҕо барытын кырдыгынан кэпсиэм, — диир тутуллубут киһи.

- Чэ, уолаттар, кэлгизтин сүөрэн биэрин, бачча үгүс киһиттэн ханна куотар үһүө, — диир биир эдэр мааны киһи. Бадаҕа, Оруоһун уола быһыылаах.

Киһи быатын сүөрбүттэригэр, илиитин-атаҕын быа быһыта киирбитин имэринэ-имэринэ, уот иннигэр олоппоско тийэн олорон, кэпсээбитинэн барбыта:

- Мин арҕаа улуустар аатырбыт уоруйахтара буолабын. Ол эһиги тобус сыл курулаабыт обускутун истэн уорарга санаммытым ыраатта. Кини аатын ааттаан түөрт атахтаары тутуһуннарбатах, көтүөр кыната эрэ суох, ааттаах аппын тутан, анаан баайан баран, идэһэбитин сарсын сиир сураххытын истэн, бэбэһээ киэһэ дьизбиттэн турбутум. Атым барахсан, бугуһуйан турар сылгы, хоннохтоох-хоннохтоохтук анааттар алаастары атаҕын аннынан аһарталаан, үллэр үрэхтэри өрөөтүн анныгар хааллартаан, көй салгыны күөнүнэн тыыран, айаннаан дьигиһитэн испитэ баара. Дьизбиттэн-уоппуттан балачча тэйэн, «маннык бардахпына соруктаах сирбэр сотору да тийиһиһибин» диэн саныы, астына испитим. Арай ол иһэн атым эмискэ мөлтөөн, иннинэн да кэннинэн да барбат буолан хаалла. Мин ыксаатым, “бу түүн тийбэт мунум буоллаҕа, Оруоһун баайыттан уон тарбахпынан ойо баспат аналлаах эбит буоллаҕым» диэн кэмийинэ-кэмсинэ, кэп туона аппын уоскута турдум. Арай ол туран иһиттэхпинэ кэннибиттэн мин кэлбит суолум устун

бэрт сытыы туйах тыаһа уотунан кутаалаан иһэр. Мин атым туйабын тыаһын төһөлөөх да сиртэн эндэппэккэ билээччибин: бытарҕан тымныыга сытыы анныынан мууу көйөн эрэр курдук буолааччы. Бу миигин саба баттаан, ситэн кэлбит ат атабын тыаһа эмиэ оннук мин кулгаахпар иһилиннэ. «Туох ааттаах аттаах киһитэ миигии ситэн, саба баттаан ылыа эбитэй? Чугаһынан оннук сылгы баара иһилибэт этэ ээ» диэн муодарҕаан турдахпына, туос элэмэс аттаах киһи ыйданаҕа субу бэригилдьитэн кэлэн тохтуу биэрдэ уонна хонсуолаах куолаһынан: «Бу ханна баран иһар киһигиний?» - диэн ыйытта. Мин онуоха: «Оруоһуттар диэки», — диэтим. «Били аатырбыт кур оҕустарын уора баран иһэбин дуо?» Эмиэ мин курдук түүн сырыылаах түөкүн буоллаҕа диэн ханыы тардыһан мин: “Ээх, - диэтим. Ол гынан баран бу атым эмискэ ыран хаалан сииккэ сиэллим, хаарга хаамтым, бу түүн тийбэт киһи буоллум. Оҕустарын идэһэлэниэхтэрин иннинэ баттаспаппар тийдим. Оттон эн хайалара этин?” - «Мин киһи буолбатахпын, абааһыбын,- диэтэ ыйданатаабы тиит күлүгүн курдук хара суодал киһи. - Мин эмиэ ол ыал аатын ааттаан баран иһэбин».- «Тоҕо бардын?» — диэн мин ыйыттым. «Оруоһун баайга киһи-сүөһү төрдө буолуох биир уол оҕо төрөөн сытар. Мин ол оҕону сиэри баран иһэбин. Урут иккитэ бара сылдыһыбар иккиэннэригэр сүрдээх улахан ойууттар кыыра олорор буоланнар, кинилэр харахтарын уоттарыттан куттанан, кыайан киирбэккэ таах төннүтэлэбитим. Сарсын ол оҕо төрөөбүтэ үс төгүрүк сыла томточчу туолар. Ол иһин бу түүн хайаан да сиэри баран иһэбин. Чэ, бииргэ айанныыр эбиппит, аргыстаһыах», диэтэ. Барыахпын баҕарбытым иһин, атым ыран хаалла», — диэн мин абааһыга этэбин. «Ити эн атын мин куппун-сүрбүн уйумна кыайан айаннаабат. Билигин айанныа. Кырдьык, мин миинэрбин кытта атым уруккута-уруккутунан буола тустэ да, биһиги абааһылыын ланкыр ырыанан, лаһыр айанынан дайбатан барбыппыт. Алаас-алаас бөбөнү атахтарынан, үрэх-үрэх бөбөнү үрдүлэринэн быһыта көтүтэн уунаналатан истибит. Ол иһэн абааһым эттэ: «Чэ, нойоон, атын үтүө сылгы эбит. Оруоһуттар алаастарын куулатыгар куочайдаах улуу кэрэх турар. Онуоха дылы аттарбытын сырыһыннарыах эрэ». Мин абааһы тылларыттан этим саласта, изним кэдэннээтэ: абааһы, ата куоттабына, сүгүн буолбата биллэр — бэйэбин дуу, аппын дуу сиэхтээх. Ол иһин: «Кэбис, ол эмиэ тугун сырсытай,- диэтим. Биир өлүүгэ баран иһэн, эмиэ тугун бэйэ бэйэбитин бултастахпытый?» - «Куттанабын дуу?» - абааһым хабарҕатынан күллэ. «Куттанымына, - диибин - Эн обургу абын-хомуһунун, эйигин кытта мин тэннэһиэм дуо? Ыга баттаан аппын да ырыаран сиппитин сөп». - «Суох, мин дьээбэлээбэккэ сырсыам”,- диир абааһы. «Дьэ, абааһы сүгүнүнэн арахсымаары гыннаҕа, бэрт да сор эбит,- дии саныыбын. — Ол оҕо эрэйдээби, мин өллөхпүнэ, ити абааһы тийэн кус оҕотун курдук тутуох соро буоллаҕа. Оттон оҕолоро бу түүннээх эрэ оҕо буолбутун дьоно эрэйдээхтэр билээхтээбэккэ утуйа сыттахтара. Абакка эбит, сырыһыннаран көрдөбүм. Оттон иккиэн дьоло суох буоллахпытына, бу абааһы иккиэммитин сиэтин, чэ» диэн сөбүлэнэн кэбиһэбин.

Кэпсии олорон түөкүн аргыый кэтээн көрдөбүнэ, дьизлээхтэр бүттүүн кулгаах буолбуттар. Оҕо-дьахтар өттө дьик-дьах тутталлар, хараҥа муннуктартан куттаммыттыы тэйэн биэрэллэр.

- Бу уол, уоккун эргитэн биэр, хараната бэрт, — дьизлээх хотун эмээхсин хамначчыт уолга соруйар. Оттон эдэр дьахтар, кийииттэрэ, биһиккэ үчүгэй барайытык утуйа сытар оҕону сулбу тардан ылан, ыга кууһан кэбиһэр. Маны барытын түөкүн кэпсии олорон бэлиэтии көрөр уонна кини кэпсээнэ дьонно тийибитии көрөн эгди буолар, өссө өрө көтөрүллэн, тыла ууһуран кэпсээн киирэн барар:

- «Чэ, бу алаас халдыайытыттан Оруоһуттар олохторо үс көс буолуо, — диир абааһым. — Мантан түһэриэх».

- Мин аппын, тэннии тутуат, быһа кыбыһан кэбистим.

Уол оҕо уруктаахха уолдыаһыта, дьолуо-хаан былдыаһыта диэн бу буолла. Түптээх олоҕу билбэтэх түүлээх уллунах түөкүн буолан төрүөхпүттэн ыла төһөлөөх түбүктээх сырыыга сылдыһытым, төһөлөөх ыксаллаах айаныайаннаабытым буолуой?! Ол тухары манньк ыксаабыппын өйдөөбөппүн.

«Соргулаах соноѳосчоонум, соллонноох уолугар суолгун биэримэ», - диэн испэр киксэрэн биэрэ иһэбин. Абааһым туос элэмэс ата көстө-көстүбэккэ, санаабар, ханас өртүбүнэн күлүгүлдүйэн иһэргэ дылыта. Икки көс сири хатыс быалыы тэннэ эрийсэн кэллибит. «Өлөр-тиллэр күн буолла, соргулаах соноѳосчоонуом, дьэ, хайдах этигиний!», - диэн үгүрүөлүү түһэн баран, үс салаалаах кымньыбынан үс төгүл үрүт-үрдүгэр кууһуйан биэрдим. Онуоха айыы сылгыта барахсан, ингэрсийэ түһэн баран, түөрт түөрэн туйаҕа сиртэн-буортан тэйэргэ дылы гынна. Икки кулгааҕым тыаһа, орулуос кус кынатын тыаһын курдук, куугунуу түстэ. Суол икки өртүнэн үүммүт тииттэр иэн иниири курдук сыыйылыннылар. Өр-өтөр гымматыбыт, эниги алааскыт куулатыгар турар куочайдаах улуу кэрэххэ бу харбатан кэллибит. Кэрэххэ тийибиитигэр абааһы уолун көнтөс курдугунан куотан таҕыстым уонна: «Уруй, мин кыайдым!» - диэн хаһытаатым.

Дьыэлээхтэр «һуу» гына түһэллэр, түөкүн абааһыны кыайбытыгар чахчы үөрэллэр. «Күөс киллэрэн буһарарбыт дуу?» - дэһэн ботур-ботур бэйэлэрин икки ардыгар кэпсэтэн ылаллар.

Мин кыайбыппар абааһым: «Толору дьоллоох нойон эбиккин», — диэтэ. Оттон мин: «Бэйэ, миигиннээн сизэри гыммыккын ситиһэрим буолуо. Мин даҕаны көмүскэстээх күн хаан ууһуттан этим ээ», - диэн булгуччу сананан кэбистим. Дьэ, ол гынан аттарбытын нөнгүө алааска илдээн, кэбиһиилээх окко угаттаатыбыт, абааһы миигиттэн ыйытта: «Хайа, атаас, бастаан эн оҕуһу уорарын дуу, биитэр мин оҕону сиибин дуу?» — диэн. «Чэ, киһини сиир абааһы, эн бастаан сизэ, ол кэнниттэн мин уоран көрүөм», - диибин. «Чэ, оччоҕо иһит миигин, - диир абааһы. - Билигин дьыэбэ тийиһэспит. Ыттар биһигини билэн үрүөхтэрэ, ол үрдэхтэринэ, ыттар тугу үрэллэр диэн дьыэттэн дьоннор тахсан ону-маны көрүөлүөхтэрэ. Төһө да көрө сатаабыттарын иһин, биһигини көрүөхтэрэ суоҕа. Онтон «сымыйанан үрэллэр эбит диэн баран дьыэлэригэр кириэхтэрэ. Оччоҕо эн балаҕан үрдүгэр тахсаар, оттон мин дьыэбэ кириэм. Ол киирэн оҕо биһигин аттыгар тийиһэспим уонна иһириэм. Эн буоллаҕына оһох үөлэһинэн эмиэ иһириэр. Мин дьыалам онон бүтүө. Ол кэнниттэн эйизини көрүөхпүт». «Сөп», — диэтим мин абааһыга.

Дьэ, биһиги окко-маска сөрүөстэн, дьыэ таһыгар ыкса кэллибит. Ыттаргыт үр да үр буоллулар. Дьон дьыэттэн тахсан көрө сатыллар, оттон биһиги букатын бу курдук аттыгытыгар турабыт да, көрбөккүт. Ити билигин оһох хардаҕаһын эргитэн биэрбит уол миигин аттыбынан таарыйа таарыйа ааспыта да, көрбөтөҕө.

- Оо, күтүр, аата, оттомо суоҕун, - диир хотун эмээхсин.

— Хантан көрүөй, абааһы хаххалаан турар буоллаҕына, - уолу эдэр дьахтар көмүскэнэр. Хамначчыт уол тугу да санарбат, буруйга ылыммытты, арбаҕар баттаҕын тарбанар.

- Дьон ыттарын мөһөн баран дьыэбэ киирэн хааллылар. Онтон сотору утуйан, уот-күөс мөлтөөн барда. Мин хоонньубар уктубут эппин ыттарга тамнааттаан баран, дьыэ үрдүгэр ытынным, оттон абааһы дьыэбэ киирдэ, хайдах киирбитин билбэтим. Мин туох буолар эбит диэн дьыэ үрдүттэн оһох үөлэһинэн иһиллээн турдум. Абааһы оҕо биһигин аттыгар тийэн аргыйы аҕай иһириэн сирилэттэ. Инньэ гынарын кытта оҕо өрө чачыгыры түстэ уонна улахан баҕайытык ытырта. Онуоха мин үөлэһинэн өнөйөн туран: «Дыраастый!» — диэтим. Оҕо саната суох утуйан хаалла. Абааһы дьыэттэн тахсыбытыгар дьыэ үрдүттэн түһэн мин: «Хайа, хайастын?» - диэн ыйыттым. «Сиирбэр тийибитим кэннэ эн матардын», — диэтэ абааһы. «Бай, мин ол хайдахгынан матардым?» - соһуйута буолабын. «Оҕо үс төгүл ытырпытыгар эн «дыраастый» диэн истин. Аны мин кыайан сизбэт оҕом буолла». — «Мин киһи ытыртаҕына өрүү дыраастый диэчибин», — диэтим мин абааһыга.

Кэпсээннэбит кэнники тылларттан дьыэлээхтэр сирэйдэрэ-харахтара сырдыы түһэр. Ордук оҕолоох дьахтар түөкүн диэки махтанардыы чаҕылыччы көрүтэлээн ылар, оҕотун бобута кууһар, сыллыыр, таптыыр. Хамначчыттар хас хамсаныларыттан кэпсээн тугунан түмүктэниэн, өссө туох буоларын истэ охсуохтарын баҕараллара өтөрү көстөрө. Эдэр Оруоһун мичээрдии-мичээрдии истэр. Туохтан мичээрдиирэ биллибэт: оҕотун түөкүн абааһыттан быһыаабытыттан дуу эбэтэр кэпсиир киһи тыла ууһуттан дуу? Арай дьыэлээх

офонньор дыппиэн, кини туох дии санаан эрэрин ким да билбэт. Ыалдьыт кэпсээнин саҕалыабыттан биир да тылы быктара илигэ.

- «Мин сырыым табыллыбата, — диэтэ миэхэ абааһы.- Аны эн оҕускун уоран көрүүх». «Оҕустарын үс хос күлүүстээх ампаарга укпуттар. Хайдах ону аһан ылабыт?»

- «Ол диэн судургу, - диир абааһы. — Мин ампаары муннугуттан бүтүннүү өрө көтөҕүөм, ону эн киирэн оҕускун сиэтэн таһаараар». Абааһы ампаары биир муннугуттан харбаата да, бэрт чэпчэкирик өрө көтөҕөн таһаарда. Онуоха оҕуһу сиэтэн таһаараары мин ампаар иһигэр киирдим. Ол киирэрбин кытта абааһы ампаарбын урукку оннугар олордон кэбиста уонна эттэ: «Мин оҕону сиэхпин соруйан сиэппэтэбин, онон мин сырыым табыллыбата. Ол курдук эн да сырыым табыллыбатын. Эн итиннэ хаһан кэлэн эйигин таһааран тараах иэнниэхтэригэр, кулугур кулгаахтыахтарыгар диэри тур. Оттон мин бардым.

Ити кэнниттэн туох буолбутун бэйэбит билэбит. Дьэ, билигин эһиги үтүө дьүүлгүт быһаардын, — диир түөкүн уонна дьиэлээх офонньордоох эмээхсиннэ сүгүрүйэн кэбиһэр.

Түөкүн кэпсээнин олус болҕойон истибит кийиит дьахтар:

- Оо, бу алдьархайы! — диэбитэ уонна оҕотун ыгыта куусаҕалаабыта. - Биэбэкэйбин, көмүспүн мэлитэ сыспыппын.

- Сүрдээх суолу кэпсээтэ,- хотун эмээхсин бэркиһээбитэ.

Оттон хамначыттар араастаан аямаласпыттара:

- Ол иһин да болүүн ыттар олус үрбүттэрэ,

- Аанһаа үрүөхтэрэ дуо, сибиэни билэн кыыллара турдаҕа.

-Күлүүстэр буоллаҕына бары бүтүннэр.

- Илэ бэйэтинэн киһи хайдах үс хос хатыылаах ампаарга кириэн сөбүө?

- Бэйи, тохтоон, ньамалаһа сытыйан, - дьиэлээх эмээхсин хамначыттарын буойбута.

— Бу киһи биһигини улахан өлүүттэн өрүүһүбүккэ холуйабын. Тоҕо бу офонньор кынаккын тэлгээн, сатыылаан олордун. Тур, аал уоккун аһат, алҕаа. Бу киһи биһиэхэ күн таһара буолбутугар,өбүрүөбэт өлүүттэн өрүүһүбүтүгэр маанылаа. Барыта санаабытын курдук табыллан эрэгиттэн түөкүн санаата көтөрүллүбүтэ. Ол да иһин аһыныгас чараас дуһалаах дьахталлар санааларын сайа эттэрбин диэн оностуммута. Манһа-туһах туһунан туох эмэ тыл быраҕаллара дуу дии санаабыта.

- Ол сүөһү эһин диэн, оҕом эрэ өлүөр буоллун,- оҕолоох дьахтар оҕотун көтөҕөн баран, төттөрү-таары хаама- хаама, бэйэтэ бэйэтигэр ботугураабыта. — Көмүһүм обото эрэ этэннэ сырыттын.

-Оннук, оннук, — эмээхсин кийиитин бигэргэспитэ. — Мун эрэ, биһиги аймах сурпут кэриэһэ, өтөхпүт төнүргэһэ буоллаҕа. Булумуохча булбуппутун, көрүмүөхчэ көрбүппүтүн мүлчү тутта сыспыппыт. Хата, ити оҕо түбэһэ кэлэн өрүүһүдэҕэ. Ыл, уолаттар-кыргыттар, сыалаах эттэ киллэрэн буһарын, арыылаах саламаатта охсон асхарытын, — диэн соруйар.

Кэмниэ-кэнэҕэс, дьэ, дьиэлээх тойон, Оруоһун баай, саналаах буолар:

— Бэйэ эрэ, ол баҕайы араһса охсубута буолуо дуо? Били кырдыаһа аҕалан көрүү көрдөрөрбүт дуу?

- Ол сөп этэ, эдэр Оруоһун түөкүн диэки үөннээхтик көрө-көрө тыл кыбытар. -Баҕар, бардым диэн сымыйалаан баран, ханна эмэ саһан сытара буолуо. Киһи абааһы тылын итэҕэйиэн сытаммат.

Эр дьон кэпсэтиилэрэ түөкүннэ уйатыгар ууну киллэрбитэ. Кини дьыала манньк эргийэн тахсыа диэн санаабатах эбит. Онуоха эбии эдэр Оруоһун ити дьээбэлээх мичээрэ... Ойуун кини сымыйатын биллэбинэ, дьэ иэдээн, мантан тыыннаах барбат. Ойуун ынырыахтарын эрдэ өйдөөбүтэ буоллар... Итинник буолуон ким билбитэ баарай? Эдэр Оруоһун күлүү гыммытты болҕомтолоохтук көрөн олоодоһуна, арай туох да

буолбатагыны холкутук тутуннагына сатанар. Түөкүн ол иһин букатын куойатыгар-манкытыгар оҕустарбатах курдук тутта сатыыр.

Ол икки ардыгар сарсыарда дьон турар кэмэ буолбута. Бэрт тиэтэлинэн аттаах киһи тэрийэн, ойуун аҕалтара ыппыттара. Нөнүө алаастан түөкүн атын аҕалтаран, хаһааҕа уктаран аһаппыттара. Оттон бэйэтин буоллагына, эт-ас буһа охсон, остуолга олордон, маанылаабытынан барбыттара. Ол гынан баран итинник иэрэн, табыллыбатахха бэрт сотору таннастар дьылжалаах олорон, ама, ким иһигэр ас кириэ буоллаҕай, түөкүн аат эрэ харата аһаабыта. Онуоха эбии эдэр Оруоһун:

-Хайа, атаас, искэр ас киирбэт дуу? Билигин улуу кырдыаҕас кэлэн барытын мууска ууруоҕа, — диэн ыкса олорон, үөннээхтик мичээрдии-мичээрдии кулгааҕар сибигинэйэрэ, ол гынан баран эмиэ да уоскутара: - Куттаныма, барыта этэннэ аһааҕа.

Түөкүн ыксалыттан дэлби итииргээбитэ. Аһаан бүтэн, сөрүүкүү хаста да таһырдыа тахса сырыппыта. Мүччү туттаран күрэтэлиэн санаабыта - хайдах эрэ быыс булан соргулаах соһоһуун быыраттар мындаатыгар ыттара эбитэбуоллар, кинини тыал да ситэрэ биллибэт этэ. Ол гынан баран хас хамсанытын кэтии-маныы аара сылдыар элбэх харах ортотугар ол букатын кыаллыбат.

Аатырбыт ытык кырдыаҕастарын — түргэн, болжомтолоох сытыы харахтардаах кыра нүксүгүр оҕонньору — турку сыарҕаҕа кичэйэн суулаан күнүс көтүтэн аҕалбыттара. Ойуун суол ааныттан түөкүнү одуулаабытынан киирбитэ. Түөкүн санаатыгар, ойуун киирдэ-киирээт, кини ис санаатын барытын курдаттыы өтөрү көрбүтэ.

- Дьэ, кырдыаҕас, биһиги бэрт моһуоктаах суолгатүбэһэн, эйигин түбүгүртүбүт, - диэбитэ дьыһлээх оҕонньор ыалдыта сыгыннахтаммытыгар. — Бука, бэйэн да билэн-көрөн сылдыар кырдыаҕас буолуон.

Ойуун уот иннитэр олох мас аҕалан биэрбиттэригэр олорон дархаһыйан иһэн, саната суох баһын кэрис гыннарбыта.

- Иттэн-хорон баран дьалбыһан көрүүн буолаарай? Бу киһи тугу-тугу кэпсиэтэ? Ити барыта кырдык дуо? Кырдык буоллагына, кинини кытта кэлсибит улуу күтүр ханна барда, туох-ханнак санаалааҕый? Ойуун уһуннук саната суох олорон табахтыыр.

- Чэ сөп, - диир кини, табахтаан бүтэн баран. - Оттон эн киһи ытык тылгын ылынан эрэйдэнэн көрүүм буоллаҕа. Аппын, тэриэбэбин киллэрэн ириэрин. Аас тэллэхтэ тэлгээн. Хамначыт уол ойуун дүнүрүн, таһаһын киллэрэн ириэрэ уурбута.

Түөкүн олус ыксаабыта, кини төлкөтө бу ойуунна кэлэн түмүллэр, ойуун туох диириттэн тутулуктанар. Өскөтүн сымыйа диэтэбинэ, дьэ иэдээн. Ытык кырдыаҕас сөп буола- буола, саната суох түөкүнү суптурута көрүтэлиир. Ол көрөн кини иһигэр ханнык санаалар оонһууларын барытын ааҕарга дылы. Түөкүн адьас ыксыаһын икки суол арыый уоскутара. Хамначыт оҕуска от аҕала кыбыыга барбытын кэннэ, хоонһуттан ылан ыттарга эти тамнаан баран, кини ампаарга дьылыс гыммытын ким да көрбөтөҕө. Арай уол дьыһэ киирбитин кэннэ ыттар эттэрин сиэн бүтэрэн дьэ үрбүттэрэ. Хата ону абааһыга балыйдылар. Кини бу мүччүргэннээх сырытыгар төрүт да саамай уустуга уонна кутталлааҕа биллибэккэ ампаарга кириэ этэ, ол олус табыллыбыта. Оттон хомоһой тыл, ыпсарылаах кэпсээн — киниэхэ куруутун дэлэйэ. Ким да көрбөтөх суолун ойуун абааһы диэбэккэ туох диэн сөбүй? Түөкүн абааһы туһунан олус итэҕэтиилээх кэпсээнин, ойуун буолан баран, ама, утарсан сымыйа, абааһы буолбатах диэ дуо? Түөкүн үйэтигэр оннук ойууну көрбөтөҕө. Өссө түөкүн икки төгүл абааһыны улахан ойуун хараһын уотуттан куттаным дэппитин хайа ойуун бэйэтигэр ылыммакка аккаастаныай? Ким аата-суола арбаныан баҕарбатай? Итинник санаан онорон түөкүн арыый эр ылан, ойуун кини диэки көрөн аһарытыгар биллэ-биллибэттик өйдүүр киһи өйдүүрдүк, өйдөөбөт киһи өйдөөбөт гына хараһынан имнэнэн кэбиспитэ: суор суорун ыраахтан көрөр, түсүһэн биэримиэх диирдии. Ойуун аһаан-сиэн, сынныанан баран, аас тэллэххэ олорон, кутуран кулуһутан барбыта. Эмиэ киһи саллар тыллаах-өстөөх ураанхайа буолан биэрбитэ. Ойуун балачча кыыран, көрүүлэнэн баран эппитэ:

- Ыраах ыырдаах, улаґа дойдуга уораґайдаах улуу күтүр кэлэн барбыт. Хоту Байґал арыыларыгар баар таас дыаны иччитэ оґоґутун сизри кэлэн баран, табыллыбакка төннүбүт. Хата, билигин кини диэтэх киһи таллан таас уораґайыгар чугаһыах буолбут. Ол айаннаан иһэн кэмириниитэ-кэмсиниитэ сүрдээх: урут Оруоһуттар улуу бэйэлээхтэр албан ааттарын ааттаан иккитэ кэлэ сылдыбыттааґым диир. Били үс сыллаарыта, мин эһиэхэ айыыһыт тарда кэлэн баран, киирбэккэ төннүбүт. Былырыын буоллаґына бу арґаа атах ыаллар эмээхсиннэрэ таарылталаммытыгар дыалбыһа сырыттаһпына, эмиэ мин хараґым уотуттан мэхэйдэтэн киирбэтэх. Оттон бу үһүс сырыытыгар хайаатар да сизхтээрин бу олорор киһи өрүүһүбүт. Аны кэлбэт гына барбыт: «Эргийдэхпинэ иэччэґим эчэйдин, хайыстаһпына хаалдыґым хайыннын», — диир ол күтүр. Былаґайга былдыаппат буолбут эһиги оґоґут.

Түөкүн, дыэ, өрө тыына түспүтэ. Кини ойуун оґуруктаах өйүттэн бэркиһээн эрэ кэбиспитэ. Кини этиитинэн, оґону иккиэн быһыаабыт буолан тахсыбыттара.

Оґо чахчы өрүүллүбүтэ, аны кинини туох да кыайбат, өлөрбөт-өһөрбөт оґото буолбута. Оруоһуттар суртара кэриэстэммитэ, өтөхтөрө төнүргэстэммитэ. Оннук түбэлтэґэ ким санаата көтөґүллүө, көннүөрүүө суоґай? Дыэлээхтэр өрөйө чөрөйө, үөрэ-көтө түспүттэрэ.

- Оґобут, тойоммут эрэ баар буоллун! Кини өлүөр сылдыар буолбутугар, өлүүттэн быһыаммытын оґуспутун өлөрүүбүн, - дыэллэр.

Оґуу ампаартан таһааран тизрэ көппүттэрэ. Оннук уойбут улахан оґуу үйэлээх сааспытыгар көрбөтөһүт дыэллэр онно сылдыһыт дыон.

Оруоһуттар тоґус сыл курулаабыт оґустарын төбө тыырбыт анаарын оґолорун өлөр өлүүттэн өрүүһүбүт киһиэхэ - түөкүттэ өлүүллэбиттэр.

Түөкүн мааны үтүөтүн маанылатан, быраһаайдаһан бараары турдаґына, эдэр Оруоһун тахсан, куолутунан, мичээрдий-мичээрдий:

- Аатырыаххын аатырбыт киһи эбиккин, — диэбитэ уонна тоґо эрэ: - Олонхоһут буолаайаґын?- диэн ыйыппыта.

- Суох, - түөкүн соһуйбута, - мин түөкүммүн эрэ.

- Эн соһуйума, ити мин олонхону суруйабын, ол иһин сураһабын, — диэн баран, эмиэ мичээрдээн кэбиспитэ уонна синниһэс, намчы илиитин биэрбитэ.

Ойуунна Оруоһуттар тугу манһалаабыттара биллибэт. Арай ити кэмтэн ыла ойуун ампаарын ааныгар, кыбыытын иһигэр түүн-күнүс сүөһү холун-буутун булаттыыр буолбут. Эмээхсинэ ол айы соһуйдаґына: «Улаһаннык санарба, хайа, мин диэтэх киһи уолаттарым-кыргыттарым биэс тарбахтарын биэриитин, уон тарбахтарын уунуутун эн ааґан ситээри гынаґын дуо?» - диэн саба санаран кэбиһэрэ үһү. Ол гынан баран бэйэтэ ол эттэн сизбэтэ дииллэр. Аптаах дыон көтүтэн ылбыт табахтарыттан тарпаттар, астарыттан аһаабаттар. Оччоґо хомуһуннара суох буолар.